

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “ES sociālā nodrošinājuma koordinācijas ārējā dimensija””

COM(2012) 153 final

(2013/C 11/15)

Ziņotājs: **José María ZUFIATUR**

Eiropas Komisija 2012. gada 18. aprīļa vēstulē saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pantu lūdza Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteju sagatavot atzinumu par tematu

“Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “ES sociālā nodrošinājuma koordinācijas ārējā dimensija””

COM(2012) 153 final.

Par Komitejas dokumenta sagatavošanu atbildīgā Ārējo attiecību specializētā nodaļa savu atzinumu pieņēma 2012. gada 4. oktobrī.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja 484. plenārajā sesijā, kas notika 2012. gada 14. un 15. novembrī (2012. gada 14. novembra sēdē), ar 137 balsīm par, 2 balsīm pret un 9 atturoties, pieņēma šo atzinumu.

1. Kopsavilkums un ieteikumi

1.1 EESK uzskata, ka ekonomikas globalizācija un līdz ar to starptautiskās tirdzniecības un migrācijas plūsmu palielināšanās liek turpināt sociālo standartu internacionalizācijas procesu, lai panāktu, ka iedzīvotājiem kopumā un īpaši darba ņēmējiem, gan migrantiem, gan pastāvīgajiem iedzīvotājiem, neatkarīgi no viņu tautības netiek liegtas viņu tiesības un viņi var gūt labumu procesā, ko varētu saukt par “sociālo globalizāciju”. Ar minētajiem apstākļiem saistītās priekšrocības un trūkumi ietekmē arī uzņēmumus.

1.2 Tāpēc EESK atzinīgi vērtē Eiropas Komisijas paziņojuma “ES sociālā nodrošinājuma koordinācijas ārējā dimensija” publicēšanu. Paziņojumā uzsvērta kopējas ES stratēģijas nozīme sociālā nodrošinājuma sistēmu koordinēšanā ar trešām valstīm, ņemot vērā valstu kompetences un nodrošinot nepieciešamo koordināciju un nolīgumu par sociālo nodrošinājumu (SN), kuri noslēgti ar trešām valstīm, saderīgumu ar ES tiesībām. EESK arī aicina pastiprināt dalībvalstu sadarbību, lai to rīcībā būtu vajadzīgā informācija un līdzekļi starptautiskas koordinācijas politikas izstrādei minētajā jomā. Visbeidzot Komiteja norāda, ka gan uzņēmumiem, gan iedzīvotājiem trešās valstīs ir zināms, ka katrā dalībvalstī ir sava sociālā nodrošinājuma sistēma un tas viņiem var radīt zināmas grūtības, sākot darbību vai dzīvi Eiropas Savienībā.

1.3 EESK atbalsta koordinācijas noteikumu ārējo dimensiju, kas minēta Komisijas paziņojumā, tajā aicinot arī nodrošināt

valstu un ES perspektīvu savstarpējo papildināmību, lai izvairītos no nelīdzsvarotības, trūkumiem un neskaidrībām.

1.4 EESK uzsver kvalitatīva rakstura pārmaiņas, ko iezīmē pieņemtie lēmumi par SN koordināciju ar Maroku, Alžīriju, Tunisiju, Izraēlu, bijušo Dienvidslāvijas Maķedonijas Republiku un Horvātiju. EESK arī aicina Eiropas Savienības Padomi turpināt šo virzību priekšlikumos lēmumiem attiecībā uz Melnkalni, Sanmarīno, Albāniju un Turciju.

1.5 EESK norāda, ES visaptverošā pieeja būtu jāizvērs, izmantojot ES nolīgumus, kuri, ievērojot attiecīgo valstu kompetences, ļauj samazināt dažus funkcionālus trūkumus, ko rada valstu izmantotā pieeja, un piedāvāt labākas iespējas visām dalībvalstīm.

1.6 EESK aicina Padomi piešķirt Eiropas Komisijai pilnvaras, lai Līgumu tiesiskajos ietvaros tā panāktu virzību sarunās ar jaunajām tirgus ekonomikas valstīm Brazīliju, Ķīnu, Indiju un Krieviju (BRIC valstis), Balkānu reģiona valstīm un ES austrumu kaimiņvalstīm, kā arī ar citām valstīm, kuru iedzīvotāji lielā skaitā nodarbināti ES ⁽¹⁾, un noslēgtu starptautiskus SN nolīgumus, kas dotu iespēju garantēt Savienības pilsoņu un līgumus parakstījušo trešo valstu valstspiederīgo aizsardzību. Jo īpaši jāaizsargā to valstu iedzīvotāji, kuras to ģeopolitiskā vai ekonomiskā stāvokļa dēļ netiek uzskatītas par ES stratēģiski nozīmīgām, tāpēc viņu apstākļi var būt visnelabvēlīgākie.

⁽¹⁾ Vairāk nekā 20 miljoni trešo valstu valstspiederīgo strādā dažādās Eiropas Savienības valstīs.

1.7 ES ārējo darbību šajā jomā varētu pilnveidot, īstenojot daudzpusēju politiku un izveidojot ciešākas saiknes ar citām starptautiskām organizācijām vai reģionālām pārvalstiskām struktūrām. Labs piemērs šādai starpreģionu sadarbībai ir Ibērijas pussalas un Latīņamerikas valstu Konvencija par sociālo nodrošinājumu, kurā iesaistītas Latīņamerikas valstis, Spānija un Portugāle. Tāpēc EESK atbalsta Eiropas Komisijas un nākamā ES un Latīņamerikas valstu vadītāju samita prezidentvalsts Čīles iniciatīvas, kuru mērķis ir uzlabot abu pušu sadarbību SN jomā.

1.8 EESK aicina ES un attiecīgo trešo valstu asociācijas padomes pabeigt darbu, lai galīgi pieņemtu lēmumus par SN sistēmu koordināciju saskaņā ar asociācijas un stabilizācijas nolīgumiem ar Izraēlu, Tunisiju, Alžīriju, Maroku, Horvātiju un bijušo Dienvidslāvijas Maķedonijas Republiku.

1.9 EESK aicina spēkā esošajos vai turpmākajos tirdzniecības vai ekonomiskās asociācijas nolīgumos iekļaut divpusējas klauzulas par SN, jo īpaši attiecībā uz vienlīdzīgu attieksmi, pensiju eksportu un dubulto iemaksu novēršanu.

1.10 EESK ierosina ES sadarbību sociālā nodrošinājuma jomā virzīt jo īpaši uz tām valstīm, kuras vēlas sasniegt Starptautiskās darba organizācijas (ILO) iniciatīvā par sociālā nodrošinājuma minimumu izvirzītos mērķus, bet tām ir vajadzīgs atbalsts vajadzīgo līmeņu sasniegšanai vai rādītāju uzlabošanai. Tas arī dotu iespēju vienoties par divpusējiem sociālā nodrošinājuma instrumentiem, balstoties uz vienlīdzīgas attieksmes, iegūto vai iegūšanas posmā esošo tiesību saglabāšanas un administratīvās sadarbības principiem. Minētajam mērķim kā paraugu varētu izmantot Regulu (EK) Nr. 883/2004⁽²⁾, ILO Konvenciju Nr. 157⁽³⁾ un Rekomendāciju Nr. 167⁽⁴⁾.

1.11 EESK aicina Komisiju uzraudzīt visus spēkā esošos divpusējos nolīgumus starp dalībvalstīm un trešām valstīm, lai regulāri papildinātu šo instrumentu sarakstu un pārbaudītu to atbilstību ES principiem un attiecīgajai judikatūrai.

2. Ievads

2.1 EESK ir zināms, ka dalībvalstis, izmantojot starptautiskus nolīgumus, SN sistēmu koordinācijai ir izstrādājušas divpusējus un daudzpusējus politikas pasākumus ar trešām valstīm. Tomēr šāda pieeja var izrādīties sadrumstalota un nepilnīga, jo bieži

vien tā virzīta vienīgi uz parakstītājvalstu pilsoņu aizsardzību vai uz konkrētām interesēm, kuras ne vienmēr ir vienādas visām dalībvalstīm.

2.2 EESK uzskata: lai gan ir jāatzīst šā starptautiskā divpusējo nolīgumu kopuma nozīme, tas var radīt apstākļus, kuros ne visiem trešo valstu valstspiederīgajiem ir vienādas tiesības vai garantijas ES. Var gadīties, ka kādā dalībvalstī trešo valstu iedzīvotājiem sociālais nodrošinājums vai pensiju eksports pieejams tikai tad, ja ir spēkā divpusējs nolīgums, ar kuru noteikta vienlīdzīgas attieksmes principa piemērošana. Tāpēc valsts, ar kuru parakstīts nolīgums, valstspiederīgajam būtu atzītas tiesības uz SN, savukārt valsts, ar kuru nav parakstīts nolīgums, valstspiederīgajam šādu tiesību nebūtu, lai gan viņi abi nodarbināti vienā uzņēmumā un vienādā profesionālajā kategorijā. Varētu būt arī gadījumi, kad, piemērojot dažādos valstu tiesību aktus, trešās valsts valstspiederīgais vienā dalībvalstī ir aizsargāts, bet citā ne, un tas var negatīvi ietekmēt godīgu konkurenci starp dalībvalstīm. Tādējādi pirmajā gadījumā trešās valsts valstspiederīgais veiktu sociālās apdrošināšanas iemaksas, bet otrajā — ne. Tas radītu ekonomiskas priekšrocības otrajai valstij, kura ietaupītu sociālās izmaksas. Tādējādi priekšstats par Eiropu kā līdztiesības telpu, kurā nav diskriminācijas vai tā ir neiespējama, varētu būt iedragāts.

2.3 Tas arī būtu pretrunā ar direktīvā par darba ņēmēju norīkošanu darbā aizstāvēto principu, ar kuru nosaka vienlīdzīgu attieksmi pret darbā norīkotajiem darba ņēmējiem un kādas dalībvalsts pilsoņiem.

2.4 Tāpat EESK uzskata, ka koordinācijas noteikumu ārējai dimensijai jāļauj aizsargāt ES pilsoņu tiesības, kad viņi atrodas ārpus ES teritorijas vai kad viņi ir veikuši vai veic kādu darbību trešās valstīs.

2.5 EESK uzskata, ka ierosme dažādām dalībvalstīm atsevišķi risināt sarunas un parakstīt divpusējus nolīgumus ar ikvienu trešo valsti ir pozitīvi vērtējama un atbalstāma, bet nepilnīga iniciatīva. Tās īstenošanai būtu jāvelta lieli, nesamērīgi un ne vienmēr sekmīgi centieni, turklāt šādi nolīgumi varētu būt satura ziņā atšķirīgi vai pat pretrunīgi. Turklāt sarunas, īpaši ar dažām spēcīgām jaunietekmes valstīm ar lielu potenciālu (piemēram, BRIC valstis) varētu negatīvi ietekmēt spēku līdzsvaru, ja dalībvalstu, kurām ir kopīgas intereses un kopīga nostāja, rīcība nav saskaņota. Tāpēc ir jāizskata, vai ES kā tāda var vest sarunas par sociālo nodrošinājumu ar trešām valstīm vai trešo valstu apvienībām un, ja šāda iespēja pastāv, tad tā ir jāīsteno praksē saskaņā ar Līgumiem.

2.6 EESK uzskata, ka minētie instrumenti palīdzētu izvairīties no dubultām sociālajām iemaksām, t.i., nodarbinātības valstī un izcelsmes valstī, jo īpaši darbā norīkotu vai pārvietotu darba ņēmēju gadījumā. Jāuzsver arī, ka dubultiemaksu atcelšana būtiski samazinātu izmaksas. Tas sekmētu darba ņēmēju

⁽²⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes 2004. gada 29. aprīļa Regula (EK) Nr. 883/2004 par sociālās nodrošināšanas sistēmu koordinēšanu (OV L 166, 30.4.2004., 1. lpp.).

⁽³⁾ "Konvencija par starptautiskās sistēmas izveidi tiesību uz sociālo nodrošinājumu saglabāšanai", Ženēva, ILO Ģenerālkonferences 68. sesija (1982. gada 21. jūnijs).

⁽⁴⁾ "Rekomendācija par starptautiskās sistēmas izveidi tiesību uz sociālo nodrošinājumu saglabāšanai", Ženēva, ILO Ģenerālkonferences 69. sesija (1983. gada 20. jūnijs).

mobilitāti, mūsu uzņēmumu konkurētspēju ārpus ES un vienlaikus rosinātu veidot trešo valstu uzņēmumus Eiropas Savienībā. Turklāt varētu paredzēt kopīgu noteikumu, lai izvairītos no diskrecionāras un patvaļīgas nodarbinātības vai izcelsmes valsts tiesību aktu piemērošanas atbilstoši attiecīgām interesēm un lai novērstu to, ka nodokļu un sociālās iemaksas netiek veiktas vienā un tanī pašā valstī.

3. Vispārējās piezīmes

3.1 EESK ir paudusi savu viedokli par koordinācijas regulām, ar kurām paplašinātas personālās (jaunas grupas) un materiālās (jaunas tiesības) piemērošanas jomas ES līmenī. Turklāt arī dažās Eiropas valstīs, kas nav ES dalībvalstis (Norvēģijā, Islandē, Lihtenšteinā un Šveicē), šīs regulas tiek izmantotas par pamatu un paraugu citiem daudzpusējiem instrumentiem. Vislabākais piemērs tam ir Ibērijas pussalas un Latīņamerikas valstu Konvencija par sociālo nodrošinājumu, ko var uzskatīt par ES koordinācijas noteikumu patiesu pārņēmēju. Tāpēc EESK uzskata, ka dalībvalstu vai ES noteikumos par starptautisko koordināciju būtu jāņem vērā un jāizmanto Regulas (EK) Nr. 883/2004 (EK) galvenie principi un mehānismi.

3.2 EESK atgādina, ka sociālās jomas tiesību akti un jo īpaši noteikumi par SN var pārsniegt ES ģeogrāfiskos ietvaru un tikt piemēroti ārpus tās. Tādējādi tādi principi, kā, piemēram, vienlīdzīga attieksme pret dalībvalstu darba ņēmējiem var aizsargāt ES darba ņēmēju un radīt juridiskas sekas arī ārpus ES. Piemēram, Eiropas Savienības Tiesas spriedumi vairākās lietās (*Boukhalfa*, C-214/94 (Vācijas konsulatā Alžīrijā darba ņēmēja no Beļģijas saņēma mazāku atalgojumu nekā viņas kolēģi no Vācijas), *Hirardin*, 112/75, *Fiège*, 110/73, *Horst* C247/96 un *Van Roosmalen*, 300/84 (Francija un Beļģija apdrošināšanas periodus Alžīrijā un Beļģijas Kongo atzīst ne tikai Francijas un Beļģijas pilsoņiem, bet gan visiem ES pilsoņiem) ir apliecinājums tam, ka nediskriminācijas principu var piemērot arī situācijās, kas sniedzas pāri ES robežām. To apstiprina arī spriedumi *Prodest*, 237/83 un *Aldewered*, C-60/93 lietās, jo Eiropas Savienības Tiesa atzina, ka Regulas (EEK) Nr. 1408/71⁽⁵⁾ noteikumus var piemērot gadījumos, kad darba ņēmēji uz laiku tiek norīkoti darbā trešās valstīs.

3.3 EESK atzinīgi vērtē lēmumus par SN sistēmu koordināciju stabilizācijas un asociācijas nolīgumu ar Izraēlu, Tunisiju, Alžīriju, Maroku, Horvātiju un bijušo Dienvidslāvijas Maķedonijas Republiku ietvaros, jo šajos lēmumos definēta nostāja, kas Eiropas Savienībai būs jāņem asociācijas padomēs. Minētie

⁽⁵⁾ Padomes 1971. gada 14. jūnija Regula (EEK) Nr. 1408/71 par sociālā nodrošinājuma režīmu piemērošanu darbiniekiem un viņu ģimenēm, kas pārvietojas Kopienā (OV L 149, 5.7.1971., 2. lpp., Īpašais izdevums latviešu valodā: 5. nodaļa, 1.sējums, 35. – 82. lpp).

instrumenti nozīmē kvalitatīvu pārmaiņu ES sociālā nodrošinājuma politikā, divpusējā līmenī (ES un parakstītājvalsts) nosakot un regulējot vienlīdzīgas attieksmes principu un pensiju eksportu. Tādējādi tiek noteikti savstarpēji pienākumi un tiesības, kas piemērojami gan ES pilsoņiem, kuri strādā vai ir strādājuši kādā no iepriekš minētajām valstīm, gan to valstu pilsoņiem, kuri strādā vai ir strādājuši ES teritorijā. Tie nav vienpusēji ES tiesību akti, kas piemērojami vienā virzienā, bet gan starptautiski nolīgumi, kuri ir izdevīgi abām parakstītājpusēm. Turklāt pielietot šāda veida nolīgumus un attiecīgos īstenošanas lēmumus ir vienkāršāk, ja vienā tiesību aktā apkopo to, kas būtu ietverts daudzos divpusējos nolīgumos.

3.4 EESK atzinīgi vērtē ILO "sociālās aizsardzības minimuma" ierosmi, un uzskata, ka tas nevar būt vienots vai standartizēts, ne arī darboties kā spīles sociālā nodrošinājuma sistēmu attīstībai. Tas jāuzskata par minimālo sliekšni, kas būtu jāpaaugstina. Faktiski "sociālās aizsardzības minimumam" jābūt pastāvīgam tālākas virzības un pilnveides stimulam ar konkrētu mērķi: iedzīvotāju un darba ņēmēju pilnīga aizsardzība.

3.5 EESK atbalsta to, ka ES izveido dalībvalstu savstarpējās sadarbības mehānismu (darba grupu), lai apmainītos ar informāciju, darītu zināmu labu praksi SN sistēmu koordinācijas jomā, noskaidrotu vislabāko veidu, kā tuvināt un papildināt ES un valstu politikas pasākumus, kā arī izstrādātu turpmākus ES pasākumus saistībā ar trešām valstīm.

3.6 EESK uzskata, ka, izstrādājot koordinācijas noteikumu ārējo dimensiju, jāņem vērā pilsoniskās sabiedrības organizācijas, jo īpaši darba ņēmēju un darba devēju organizācijas. Tā kā šie noteikumi ietekmē darba attiecības un skartās grupas daudzveidīgas, ir jāņem vērā gan valsts, gan nevalstisko organizāciju partneru priekšlikumi. Jau ES un Latīņamerikas valstu pilsoniskās sabiedrības organizāciju sestajā sanāksmē, kuru EESK organizēja 2010. gada maijā Madridē, tika izteikti aicinājumi pievērsties SN ārējai dimensijai un nepieciešamībai ES valstīm vairāk sadarboties ar visām Latīņamerikas un Karību jūras reģiona valstīm, īpaši tām, kurām izveidotas stratēģiskas partnerības ar ES, piemēram, Brazīliju un Meksiku.

3.7 EESK vērs uzmanību arī uz Eiropas Savienības, Latīņamerikas valstu un Karību jūras reģiona valstu ministru un par SN atbildīgo augsta līmeņa amatpersonu sanāksmi, kas notika 2010. gada maijā Alkalā de Enaresā un ko var uzskatīt par sākumpunktu ES līmeņa centieniem koordinēt SN ārējo dimensiju un par pamatu šajā atzinumā skatāmajam ziņojumam.

3.8 EESK uzsver, ka būtu lietderīgi arī turpmāk paplašināt ES globālo pieeju, izmantojot ES un citu valstu un reģionālo organizāciju nolīgumus, jo tas ir piemērotāks un efektīvāks rīcības veids nekā stingri valstiska pieeja, kad dalībvalstis rīkojas vienpusēji. Šajā sakarā kā piemērs vēlreiz jāmin Ibērijas pussalas un Latīņamerikas valstu Konvencija par sociālo nodrošinājumu⁽⁶⁾. Tādēļ EESK aicina Ibērijas pussalas un Latīņamerikas valstu sociālās drošības organizāciju izskatīt iespēju papildus Spānijai un Portugālei kā konvencijas pusēm iesaistīties arī citām ES valstīm, lai SN jomā attiecības ar dažādām Latīņamerikas valstīm varētu veidot, izmantojot vienu ratifikācijas aktu un tādējādi izvairīties no daudzām divpusējām sarunām un nolīgumiem.

4. Pašreizējā stāvoklī pastāvošās iespējas un trūkumi

4.1 Lai papildinātu dalībvalstu īstenoto politiku attiecībā ar trešām valstīm Starptautiskā SN jomā, ir vajadzīga visaptveroša ES pieeja, jo citādi nav iespējams pilnībā ievērot ES tiesību aktos paredzētās saistības. To skaidri apliecina Eiropas Savienības Tiesas spriedums *Gottardo* lietā (C-55/00), kad Tiesa saskaņā ar vienlīdzīgas attieksmes principu paplašināja visu starp ES dalībvalsti un trešo valsti noslēgto divpusējo nolīgumu personālās piemērošanas jomu, to attiecinot uz visiem ES pilsoņiem, pat ja konkrētā juridiskā instrumenta personālās piemērošanas jomā ietverti tikai parakstītājvalstu valstspiederīgie.

4.1.1 Vienlaikus spriedumā atzīts, ka no tā izrietošās saistības attiecas vienīgi uz dalībvalstīm, bet ne uz trešām valstīm, kas neietilpst Eiropas Savienības Tiesas jurisdikcijā. Tas skaidri norāda uz grūtībām sprieduma izpildē, jo trešā valsts var atteikties paplašināt līguma personālās darbības jomu un to neattiecināt uz visiem ES pilsoņiem, un līdz ar to neizsniegt kādu apliecību, neatzīt tiesības saņemt slimības pabalstus vai vienkārši nesniegt informāciju par personām, kuras nolīguma piemērošanas joma neaptver.

4.1.2 Tādējādi spriedums *Gottardo* lietā ir vērtīgs tāpēc, ka ar to ne vien ir pilnveidota ES tiesību ārējā dimensija, bet tas arī norāda uz tās ierobežojumiem un trūkumiem, jo tā izpildei vajadzīga sadarbība ar citām valstīm vai reģionālām pārvalstiskām organizācijām.

4.1.3 Tādēļ EESK aicina uzsākt pārdomas par nepieciešamību izstrādāt vienotu ES pieeju starptautiskā SN jomā, izmantojot ES nolīgumus vai savstarpējās sadarbības politiku ar citiem dalībniekiem pasaulē.

⁽⁶⁾ Ibērijas pussalas un Latīņamerikas valstu 2007. gada 10. novembra daudzpusējā vienošanās par sociālo nodrošinājumu.

4.2 EESK ļoti atzinīgi vērtē to, ka pieņemta Regula (ES) Nr. 1231/2010⁽⁷⁾, ar ko Regulas (EK) Nr. 883/2004 noteikumus attiecina arī uz trešo valstu valstspiederīgajiem. Komiteja tomēr uzskata, ka vēl aizvien ir tiesiskas nepilnības un regulējuma trūkums, ko varētu novērst, izmantojot tieši paziņojumā pausto jauno pieeju. Minētā regula faktiski piemērojama tikai pārrobežu situācijām Eiropas Savienībā. Tādējādi regulā iekļautais vienlīdzīgas attieksmes princips kopumā attiecas vienīgi uz gadījumiem, kad trešās valsts valstspiederīgais ir strādājis vairāk nekā vienā ES dalībvalstī. Tā kā lielākā daļa migrantu no trešām valstīm ir strādājuši tikai vienā ES dalībvalstī, Regulas (ES) Nr. 1231/2010 personālā piemērošanas joma uz viņiem neattiecas. Tas nozīmē, ka viņi nesaņem ES garantiju attiecībā uz vienlīdzīgu attieksmi un nediskrimināciju un ir atkarīgi no valstu tiesību aktos noteiktā. Turklāt regulā nav paredzēta apdrošināšanas periodu summēšana darba ņēmēju izcelsmes valstī vai pensiju eksportēšana uz šo valsti. Visbeidzot minētajā ES instrumentā nav formulēts aicinājums vai prasība ievērot savstarpējības principu attiecībā uz ES pilsoņiem, kas nesaņem atbilstošu attieksmi trešās valstīs.

4.3 EESK arī uzskata, ka ar pieņemtajām direktīvām⁽⁸⁾ par migrācijas jautājumiem un Komisijas priekšlikumiem, kurus šobrīd apspriež Parlaments un Padome, Eiropas Savienības ārējās dimensijas attīstībā ir panākts būtisks progress. Jau pieņemtajās direktīvās vienlīdzīgas attieksmes princips SN jomā ar dažiem konkrētiem ierobežojumiem tiek attiecināts uz migrējošiem darba ņēmējiem no trešām valstīm. Direktīvu noteikumi attiecas arī uz pensiju eksportējamību un pārvedamību uz trešām valstīm atbilstoši tādiem pašiem noteikumiem kā attiecīgās dalībvalsts iedzīvotājiem, bez divpusējas vienošanās vai nolīguma nepieciešamības. Tomēr vēl ir vairāki neregulēti jautājumi, piemēram, savstarpējība, ārpus ES iegūtu apdrošināšanas periodu summēšana vai pensiju eksports, ja kādas valsts tiesību aktos šīs tiesības attiecīgās valsts pilsoņiem nav paredzētas. Turklāt EESK pauz vēlmi, lai jau pieņemtās direktīvas par migrācijas jautājumiem, tās pielāgojot konkrētām situācijām un aizsargājamajām grupām, varētu izmantot par vispārēju pamatu direktīvām, kas pašlaik tiek apspriestas.

5. Jēdzieni

5.1 SN sistēmu starptautiskā koordinācija SN sistēmu koordinācijas mērķis ir aizsargāt darba ņēmējus, kuri strādājuši divās vai vairāk dalībvalstīs un bijuši iekļauti dažādās SN sistēmās. Tādēļ valstis noslēdz savstarpējus nolīgumus, kuros

⁽⁷⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes 2010. gada 24. novembra Regula (ES) Nr. 1231/2010, ar ko Regulu (EK) Nr. 883/2004 un Regulu (EK) Nr. 987/2009 attiecina arī uz tiem trešo valstu valstspiederīgajiem, uz kuriem minētās regulas neattiecas tikai viņu valstspiederības dēļ (OV L 344, 29.12.2010., 1. lpp.).

⁽⁸⁾ Jo īpaši Eiropas Parlamenta un Padomes 2011. gada 13. decembra Direktīva 2011/98/ES par vienotu pieteikšanās procedūru, lai trešo valstu valstspiederīgajiem izsniegtu apvienotu uzturēšanās un darba atļauju dalībvalsts teritorijā un par vienotu tiesību kopumu trešo valstu darba ņēmējiem, kuri kādā dalībvalstī uzturas likumīgi (OV L 343, 23.12.2011., 1. lpp.).

lielākoties ietvertas klauzulas par vienlīdzīgu attieksmi, piemērojamo tiesību vienreizīgumu (tikai vienas dalībvalsts tiesību akti), izcelsmes valstī iegūtā sociālā nodrošinājuma un SN tiesību saglabāšanu darbā norikoto darba ņēmēju gadījumā, pensiju eksportējamību un parakstītājvalstīs iegūto apdrošināšanas periodu summēšanu. Regula Nr. (EEK) 1408/71 un to nomainījuši Regula (EK) Nr. 883/04 ir ES instrumenti, kuros paredzēti regulējošie un piemērošanas noteikumi minēto principu īstenošanai Eiropas Savienībā. Tās veido arī pamatu nolīgumiem ar trešām valstīm.

5.2 Valsts perspektīva SN ārējā dimensijā izpaužas dalībvalsts nolīgumos ar trešām valstīm, lai aizsargātu to darba ņēmēju tiesības SN jomā, kuri strādājuši divās valstīs. Dažos gadījumos šādu nolīgumu personālās darbības joma aptver tikai parakstītājvalstu valstspiederīgos.

5.3 ES perspektīvā SN ārējā dimensijā ņemtas vērā ES intereses kopumā. Tā attiecas uz ES vienošanos ar vienu vai vairākām trešām valstīm vai arī uz citiem aizsardzības pasākumiem SN jomā. Būtbū tā aptver visus ES pilsoņus.

5.4 Asociācijas un/vai stabilizācijas nolīgumos var paredzēt vienlīdzīgas attieksmes principa piemērošanu un pensiju eksportu, un tie attiecas uz ES pilsoņiem un parakstītājvalsts valstspiederīgajiem. Tos īsteno ar lēmumu starpniecību.

5.5 Šobrīd SN jomā vēl nav **ES vienošanos ar trešām valstīm**, bet tās varētu sagatavot, paredzot attiecīgus tiesību aktus, kas piemērojami, lai izvairītos no dubultām iemaksām, kā arī pensiju eksportu un apdrošināšanas periodu summēšanu. Šie nolīgumi būtiski atšķirtos no iepriekšējiem, kuri ir daudz vispārīgāki un SN jautājumiem pievēršas tikai pastarpināti.

5.6 Asociācijas, tirdzniecības vai ekonomiskās partnerības nolīgumi regulē ekonomiskus un tirdzniecības, vai pat politiskus jautājumus, kā arī ilgtspējīgas attīstības un ES un trešo valstu vai reģionu, kas atrodas ārpus ES, sadarbības jautājumus. Dažos no tiem ir iekļautas klauzulas par SN.

6. Piemēri

6.1 Vienlīdzīga attieksme un pensiju eksports

6.1.1 Darba ņēmēji no ES valstīm (A un B) ir nodarbināti trešā valstī (C), kuras tiesību aktos par SN nav paredzēta citu valstu valstspiederīgo iekļaušana sistēmā, ne arī pensiju eksports.

Dalībvalsts A ir parakstījusi divpusēju nolīgumu par vienlīdzīgu attieksmi un iegūto tiesību saglabāšanu (pensiju eksportēšanu). Valsts B nav parakstījusi nolīgumu ar valsti C. Valsts A un valsts B darba ņēmēju stāvoklis būtiski atšķiras. Darba ņēmējam no valsts A ir tiesības uz SN valsti C, un, būdams tiesīgs saņemt pensiju, viņš to varēs saņemt valstī A, ja tajā atgriezīsies. Savukārt darba ņēmējam no dalībvalsts B nebūs tiesību uz pensiju, un pat ja tādas būtu, viņš to nevarēs saņemt savā izcelsmes valstī. Tas ir piemērs atšķirīgai attieksmei, kuras pamatā ir divpusēja nolīguma esamība vai neesamība. Nolīguma parakstīšana galvenokārt atkarīga no valsts C ieinteresētības vienoties par šādu nolīgumu ar vienu vai otru ES valsti. Ņemot vērā iepriekš minēto, būtu daudz lietderīgāk tieši vienoties par Eiropas Savienības un valsts C SN nolīgumu. Otra iespēja varētu būt SN sadaļas ar klauzulām par vienlīdzīgu attieksmi un pensiju eksportu iekļaušana plašākos nolīgumos (reģionālajos, daudzpusējos, partnerības u.c.).

6.1.2 Darba ņēmējus no ES valstīm A un B viņu uzņēmumi ir norīkojuši darbā uz diviem gadiem valstī C. Attiecīgās valsts tiesību aktos noteikts, ka visiem šajā valstī nodarbinātajiem darba ņēmējiem ir jāveic sociālās iemaksas. Arī valstu A un B tiesību aktos noteikts, ka norīkotajiem darba ņēmējiem ir jāveic obligātās iemaksas. Valsts A ar valsti C ir parakstījusi divpusēju nolīgumu, kurā noteikts, ka attiecīgās iemaksas jāveic tikai izcelsmes valstī. Savukārt valsts B uzņēmumam būs jāveic dubultiemaksas — gan savā valstī, gan valstī C. Šajā gadījumā uzņēmums, kurš norīkojis darbiniekus darbā citā valstī, zaudēs konkurētspēju, jo sociālās izmaksas būs augstākas, un no tā varētu izvairīties, ja ES tieši noslēgtu nolīgumu ar trešo valsti.

6.1.3 Darba ņēmēji no trešām valstīm C un D nodarbināti ES valstī A, kurai ir SN nolīgums ar valsti C, bet ne ar valsti D. ES valsts tiesību aktos nav noteikts ne vienlīdzīgas attieksmes princips, ne pensiju eksports. Tāpat ES normatīvajos instrumentos nav paredzēta nekāda aizsardzība darba ņēmējiem no C un D valstīm (piemēram, viņi varētu būt sezonas strādnieki). Šiem darba ņēmējiem būs atšķirīgs aizsardzības līmenis (pilnīgas tiesības uz sociālo nodrošinājumu C valsts valstspiederīgajam un nekādu tiesību uz sociālo nodrošinājumu D valsts valstspiederīgajam), tāpēc vienlīdzīgas attieksmes princips netiks pilnībā piemērots. Tā nebūtu, ja pati ES vienotos par SN nolīgumu ar valsti D.

6.1.4 Trešās valsts C valstspiederīgie ir nodarbināti ES valstīs A un B. Valsts A tiesībās ir noteikta pensiju eksportēšana, vai arī ir parakstīts divpusējs nolīgums ar valsti C par pensiju eksportu, bet valsts B gadījumā tā nav. Abu valstu valstspiederīgie ir ieguvuši tiesības uz pensiju ES valstī, kurā viņi ir strādājuši, un pēc tam atgriezušies savā valstī. Tie, kuri strādāja dalībvalstī A, varēs saņemt savu pensiju, savukārt B valstī strādājušie pensijas tiesības zaudēs. Arī tas nenotiktu, ja šīs un citas SN tiesības būtu ietverts ES nolīgumā.

6.1.5 Trešās valsts valstspiederīgie ir nodarbināti ES valstīs A un B. Valsts A sociālā nodrošinājuma tiesību aktos atzīts vienlīdzīgas attieksmes princips SN jomā, bet valstī B minētais princips nav paredzēts. Pirmajā minētajā gadījumā trešās valsts valstspiederīgais veiktu sociālās iemaksas, bet otrajā ne. Tas radītu ekonomiskas priekšrocības dalībvalstij B un iedragātu priekšstatu par ES kā telpu, kurā tiek nodrošināta vienlīdzīga attieksme un nav diskriminācijas. Arī šo problēmu atrisinātu ES līmeņa nolīgums.

6.2 **Savstarpējība** Trešās valsts B valstspiederīgais ir nodarbināts ES valstī A, kurā saskaņā tās tiesību aktiem SN jomā vai ES tiesībām ir atzīts vienlīdzīgas attieksmes princips. Darba ņēmējs no ES valsts A ir nodarbināts trešā valstī B, kurā nav atzīts vienlīdzīgas attieksmes princips. Tā kā vienlīdzīgas attieksmes princips nav noteikts ne valsts, ne arī ES tiesību aktos par savstarpējību, rodas acīmredzama nevienlīdzība. ES nolīgums par SN atrisinātu šo problēmu, abām pusēm liekot ievērot savstarpējību.

6.3 **Gottardo lietā pieņemtā sprieduma sekas.** ES valsts A valstspiederīgais ir strādājis ES valstī B un trešā valstī C. Valsts B un valsts C ir parakstījušas divpusēju nolīgumu par SN, bet tas attiecas vienīgi uz parakstītājvalstu valstspiederīgajiem. Savukārt valstij A un valstij C nav divpusēja nolīguma. Darba ņēmējs apgalvo, ka 8 gadus ir strādājis valstī B un 10 gadus — valstī C. Lai iegūtu tiesības uz vecuma pensiju, valstī B iemaksas ir jāveic 15 gadus. Saskaņā ar spriedumu *Gottardo* lietā ES valstij B ir jāsummē darba ņēmēja valstī C uzkrātie apdrošināšanas periodi. Lai to izdarītu, ir vajadzīga sadarbība ar valsti C un no šīs valsts jāsaņem oficiāls apstiprinājums par apdrošināšanas periodiem. Tā kā valstij C spriedums *Gottardo* lietā nav saistošs, tā var atteikties izpildīt prasību. Līdz ar to šo spriedumu nevar izpildīt bez valsts C labās gribas. Lai novērstu šo nepilnību, sprieduma izpildē ES būtu jāsadarbojas ar trešām valstīm. Komisijai būtu jāuztic arī kontroles un koordinācijas pienākums, lai divpusējie nolīgumi, par kuriem notiek sarunas vai kuri tiek pārskatīti, būtu attiecināmi uz visiem ES pilsoņiem.

Briselē, 2012. gada 14. novembrī

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētājs
Staffan NILSSON
